

ODABRANA DELA ŽOZEA SARAMAGA

S OVOG I S ONOG SVETA

SA TLA UZDIGNUTI

SEDAM SUNACA I SEDAM LUNA

GODINA SMRTI RIKARDA REIŠA

KAMENI SPLAV

POVEST O OPSADI LISABONA

JEVANĐELJE PO ISUSU HRISTU

SLEPILO

SVA IMENA

PEĆINA

UDVOJENI ČOVEK

OGLED O LUCIDNOSTI

SMRT I NJENI HIROVI

PUTOVANJE JEDNOG SLONA

KAIN

—

PUTOVANJE KROZ PORTUGALIJU

SARAMAGO

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE

SEDAM SUNACA I SEDAM LUNA

Preveo s portugalskog
Dejan Tiago Stanković

■ Laguna ■

Naslov originala

José Saramago
MEMORIAL DO CONVENTO

Copyright © José Saramago e Editorial Caminho,
1982 – by arrangement with Literarische
Agentur Mertin Inh. Nicole Witt e. K.,
Frankfurt am Main, Germany

Translation copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Išao jedan čovek na vešala. Drugi ga sreo, pa ga upitao: „Šta je s tobom, čoveče? Kuda ideš?“ Osuđenik mu odgovori: „Ne idem ja nikuda. Vode me.“

otac Manuel Veljo

*Je sais que je tombe dans l'inexplicable, quand
j'affirme que la réalité – cette notion si flottante
– la connaissance la plus exacte possible des êtres
est notre point de contact, et notre voie d'accès
aux choses qui dépassent la réalité.*

Marguerite Yourcenar

Don Žoa, peti ovog imena na listi kraljeva, noćas će pohoditi odaje svoje žene Dona Marije Ane Žozefe, koja je, pre više od dve godine, dovedena iz Austrije da dà naslednika portugalskoj kruni, ali, evo, sve do danas nije zanela. Već se govorka po dvoru, po palati i naokolo da je kraljica po svemu sudeći jalovica, optužba koja se dobro čuva da ne dođe do neprijateljskih ušiju i zlih jezika i samo se najbližima poverava. Da je krivica do kralja, to nikome ne pada na pamet jer, kao prvo, neplodnost nije muška nego ženska mana, zbog nje su žene, uostalom, i prezrene toliko puta, a, kao drugo, ako za to uopšte i ima potrebe, tu su i materijalni dokazi, u kraljevstvu već obilato ima vladareve kopiladi a, ako Bog dà, biće ih još. Osim toga, ne treba kralj da preklinje nebesa za porod nego kraljica, i to opet iz dva razloga. Pre svega, jedan monarh, naročito portugalski, nema šta da moli za ono što, na kraju krajeva, jedino on može da dà, a osim toga ženi, onoj koja po prirodi nosi plod, prirodno pripada dužnost da za plod preklinje, kako u organizovanim devetodnevrim molitvama tako i u onim pojedinačnim.

Kako bilo da bilo, tu izgleda ne pomaže ni upornost s kojom kralj, osim kada ga u tome sprečavaju kanonske zabrane ili fiziološke prepreke, dva puta nedeljno predano ispunjava svoj kraljevski i bračni zadatak, a izgleda ni kraljičina strpljivost i samopregor s kojima se predaje potpunoj nepomičnosti posle suprugovog povlačenja iz postelje, da ne bi uznemiravala zajedničke sokove u svojoj plodonoj utrobi, gde je njenih čini se nedovoljno, da li zbog nedostatka strasti ili kratkoće vremena i hrišćanske moralne uzdržanosti, a vladarevih čitava bujica, kako to već i priliči muškarcu koji još nije navršio dvadeset i dve godine. Dakle, ni od jednog ni od drugog, sve do dana današnjeg, trbuh Dona Marije Ane nije počeo da raste. Ali Gospod je veliki.

Skoro isto toliko velika kao Bog jeste i Crkva Svetog Petra u Rimu, čijim se zidanjem, evo baš sada, kralj bavi. To je građevina bez podruma i temelja, postavljena na stamenu ploču stola, prejaku za teret koji nosi, delići minijaturne bazilike čekaju da, kada na njih dođe red, u ceremoniji koju izvode četvorica za to zaduženih dvorjana, budu sklopljeni po drevnom principu muškog i ženskog. Kovčeg iz kojeg ih vade miriše na tamjan, grimizne tkanine u koje su uvijeni, svaki za sebe, da se o ivicu stuba slučajno ne bi izgrebalo lice statue, presijavaju se na svetlosti debelih voštanica. Građenje dobro napreduje. Već su svi zidovi čvrsto užlebljeni i uspravno stoje stubovi koji nose venac, na kome je latinskim pismenima uklesano ime – Paolo V Borgeze, slova koja je kralj već odavno prestao da primećuje iako se njegove oči, i dalje, često i s uživanjem, zaustavljaju na rednom broju V iza papinog imena, jer to je isti onaj broj koji prati njegovo sopstveno ime. Za jednog kralja skromnost bi bila velika mana. On polako uglavljuje proroke i svetitelje u njihova ležišta, povrh venca, a svakome od njih sluga se duboko klanja dok razvija nabore

skupocene kadife, i evo jedne statue ponuđene na dlanu, evo jednog proroka izvrnutog potrbuške i jednog svetitelja okrenutog naglavačke, no na ovakve, sitne nezgode niko i ne obraća pažnju pošto je kralj tu da odmah uspostavi red i dostojanstvenost, kakva i priliči svetim stvarima, pažljivo uspravljajući i postavljajući deliće tamo gde im je mesto. Statue, sa svojih mesta povrh venca, ne vide Trg Svetog Petra u Rimu nego kralja Portugala i dvorjane, njegove sluge. Vide daščani pod i kapke koji vode ka kraljevskoj kapeli, a sutra će, za vreme jutarnje mise, ukoliko u međuvremenu ne budu zamotane u kadifu i vraćene u kovčeg, videti kako kralj predano prati službu Božju s celokupnom svojom svitom, u kojoj više neće biti ovih plemića koji su sada ovde pošto je kraj nedelje i na druge dolazi red da služe kralja. Tačno ispod ovog podijuma na kome sada stojimo nalazi se drugi, takođe zaklonjen kapcima, ali neukrašen, kapela li je, ćelija li je, gde kraljica, sama, prisustvuje bogoslužanju, a ipak ni svetost prostora joj ne pomaže da zatrudni. Jedino još nedostaje da se postavi Mikelandelova kupola, a, zbog svoje glomaznosti, model ovoga kamenog remek-dela, kao kruna građevine, uživa poseban tretman, stoji sklonjen u zasebnom kovčegu i dvorjani pritrčavaju da pomognu kralju, pa, uz gromoglasni tresak, muški i ženski žlebovi kliznu na svoja mesta, i građenju je kraj. Kada bi ovaj gromki prasak, što odjekuje po kapeli, uspeo da prodre kroz prostrane sale i dugačke hodnike do soba kraljičinih, ona bi znala da muž samo što joj nije krenuo u pohode.

Neka čeka. Kralj se za sada još priprema za noć. Svlače ga sobari i odevaju u odore, shodno prilici i stilu, predaje se odeća iz ruke u ruku, uz veliki ceremonijal, kao kada se rukuje svetim relikvijama pri blagosiljanju devica, a sve se odigrava u prisustvu mnoštva slugu i paževa, jedan otvara

škrinju, drugi nosi luč, treći brine o plamenu, dvojica ni da se mrdnu, pa onda dvojica koji ih oponašaju, i još mnoštvo onih za koje se ne zna ni šta rade ni zašto su tu. Najzad, posle tolikih zajedničkih napora, kralj je spreman, jedan od plemića namešta poslednji nabor, drugi ispravlja izvezenu kragnu, i već za koji trenutak vladar će se uputiti u odaje kraljičine. Krčag čeka da bude napunjen.

Kad, evo ga, ulazi don Nuno da Kunja, biskup inkvizitor, i vodi sa sobom jednog starog franjevca. Pre nego što priđe kralju i objasni razlog posete, mora biti obavljen uobičajeni ritual sastavljen od komplikovanih naklona, pauza i uzmicanja, što su prosto protokolarne dužnosti neophodne da bi se pristupilo kralju, a sve se mora izvesti dolično i kako treba, uprkos iznenadnosti biskupove posete i vidljivoj drhtavici koja trese uzbuđenog fratra. Tada se povukoše u stranu Don Žoao V i inkvizitor, pa ovaj započe, Onaj tamo, to je fra Antonio de San Žoze, s njim sam razgovarao o zlom udesu Vašeg veličanstva jer kraljica, naša gospodarica, nikako da ostane u drugom stanju, pa sam njega molio da se zauzme za Vaše veličanstvo pred Bogom, ne bi li vam Gospod podario naslednika, i on mi tada reče da će Vaše veličanstvo imati dece, naravno, ako to želi, a kad ga zamolih da mi objasni šta znače te tako nejasne reči, jer svima je dobro poznato da su baš sinovi ono što Vaše veličanstvo toliko priželjkuje, on mi odgovori, najzad jasnim rečima, da ako Vaše veličanstvo obeća da će podići manastir u gradiću Mafra, Bog će Vam zasigurno podariti naslednika, tako reče i začuta don Nuno, pa dade znak fratra da se približi.

Kralj zapita, Da li je istina to što sad reče Njegova eminenција, da ću, ako dam obećanje da ću podići manastir u Mafri, imati dece, a fratar odgovori, Istina je, gospodaru, ali samo ako manastir bude franjevački, a kralj zapita, A kako ti

to znaš, na to fra Antonio reče, Znam, a kako sam doznao ne umem da objasnim, ja sam samo onaj čijim se usnama istina koristi da izađe na videlo, treba samo verovati i nikakva dalja objašnjenja nisu potrebna, sagradi li Vaše veličanstvo manastir, ubrzo će imati naslednika, ne sagradi li, Bog će, već, o tome doneti svoj sud. Jednim gestom otpustio je kralj uprepodobljenika, pa onda upita don Nuna, Da li je čestit ovaj fratar, a biskup odgovori, Nema čestitijeg od njega među franjevcima. Tada Don Žoao, peti s tim imenom, uveren da je ono što se od njega traži vredno truda, podiže glas ne bi li ga jasno čuli svi prisutni i ne bi li, koliko sutra, doznali i grad i čitavo kraljevstvo, Dajem svoju kraljevsku reč da ću podići franjevački manastir u gradu Mafri ako mi kraljica dadne sina u godini dana, računajući od dana današnjeg, Neka Bog usliši reči Vašeg veličanstva, rekoše svi, a da nikome nije bilo jasno ko se tu stavlja na probu, da li sam Bog, da li čestitost fra Antonijeva, da li kraljeva moć ili, na kraju krajeva, kraljičina sumnjiva plodnost.

Za to vreme Dona Marija Ana je razgovarala s markizom od Unjona, portugalskom plemkinjom i dvorskom damom. Već su pretresle današnje verske dužnosti, posetu manastiru Konseisao dos Kardaiš i bosonogim karmelićankama, devetodnevnne molitve za Svetog Franju Šavijera, koje počinju sutra u Crkvi Svetog Roka, razgovor kraljičin i markizin je živ kada se spomenu imena svetiteljska, a ispuni se strahopoštovanjem i postane bogobojažljiv pomenu li se muke i žrtve pojedinih Božjih ljudi i žena, čak i kada je reč samo o postovima i nošenju košulja od kostreti. Kralj, koji se već najavio, stiže uspaljenog duha, što je podstaknuto mističnim spajanjem telesnog zadatka i obećanja datog Bogu posredstvom njegovog vernog slugu fratra Antonija. S kraljem su ušla i dvojica dvorjana koji ga oslobodiše gornjih haljina, a

isto učini i markiza s kraljicom, uz pomoć druge dame, grofice, ne manje važne dvorske dame, koja je s kraljicom došla iz Austrije. U odaji se sabrala silna svita, mnoge naklone čine njihova veličanstva jedno drugome, ceremonija nikako da se okonča, a onda, najposle, povlače se, dvorjani na jedna vrata, dame na druga, da u predvorjima sačekaju da dužnost bude obavljena, da isprate kralja do njegovih odaja, onih koje su pripadale njegovoj majci za kraljevanja njegova oca, i da uđu dame da ušuškaju Dona Mariju Anu pod perjani jorgan, koji je takođe donela iz Austrije i bez koga ne može da spava ni leti ni zimi. Baš zbog te perine, koja guši čak i za februarskih mrazeva, Don Žoao V ne provodi čitavu noć s kraljicom, mada je, istini za volju, u prvim danima braka bilo drugačije jer je svežina iskustva nadjačavala neprijatnost koja nije bila mala, jer nije lako ležati s kraljicom pokrivenom preko glave i krčkati se u mirisima i izlučevinama. Dona Marija Ana nije iz toplih krajeva i ne podnosi ovdašnju klimu. Ona se noću sva pokrije ogromnim i predebelim pokrivačem, i miruje sklupčana kao krtica koja je, na svojoj putanji, naišla na stenu pa se misli u kojem li će pravcu nastaviti da kopa tunel.

I kralj i kraljica nose dugačke košulje, vuku im se po podu, kralju samo izvezeni porub a kraljici dobrih pola dlana više, da se ne vidi ni prst, ni krajičak stopala, jer ipak je od svih nepriličnih situacija ta najnezgodnija. Don Žoao odvodi Dona Mariju Anu u postelju držeći je za ruku, kao što kavaljer na balu vodi damu, i pre nego što se uspnu uz stepenice i kleknu, svako sa svoje strane kreveta, i tu izgovore molitve ne bi li se zaštitili od umiranja bez ispovesti u trenutku putenog čina, i da im ovaj novi pokušaj bude plodonosan, jer u tom pogledu Don Žoao V ima dvostruke razloge za nadu, poverenje u Boga i u sopstvenu muškost, a to udvostručuje i veru s kojom se obraća Bogu moleći Ga da mu podari uspeh.

Što se Dona Marije Ane tiče, može se pretpostaviti da ona moli za istu milost, ukoliko nema nekakve druge misli koje zauvek ostaju u tajni ispovedaonice.

Već su legli. Ovaj je krevet dopremljen iz Holandije kada je kraljica došla iz Austrije, bio je naručen posebno za kralja, i koštao je sedamdeset i pet hiljada kruzada, jer nema u Portugalu zanatlija takvog majstorstva koji bi umeli da naprave ovakvo umetničko delo, a kada bi ih i bilo, sigurno ne bi bili toliko plaćeni. Na prvi pogled, ne zna se da li je taj veličanstveni predmet uopšte i napravljen od drveta pošto je sav optočen dragocenim okovom, našaran i obrubljen zlatnim reljefom, a o baldahinu, koji bi dostojno mogao stajati nad papinom glavom, da se i ne govori. Kada je krevet ovde postavljen još ni stenica nije bilo u njemu, toliko je bio nov, ali brzo se, od korišćenja i toplote tela, gamad u krevetu narojila, otkuda su ti stvorovi došli, da li iz same palate ili iz grada, ne zna se, ali se sasvim jasno zna da se od tolikog bogatstva materijala i ornamenata drvetu ne mogu prineti zapaljene krpe da bi se gamad oterala, a drugog leka nema, pa preostaje samo da se Svetom Aleksiju plaća pedeset groša godišnje ne bi li on oslobodio kraljicu od napasti i svrabeži. Onih noći kada ovamo dolazi kralj, stenice se, zbog nemira i pokretanja dušeka, kasnije razmile, to su krvopije koje vole spokoj uspavanih tela. Tamo, u kraljevoj postelji, drugi roj gamadi čeka na svoju porciju krvi koja, bar što se njih tiče, izgleda da nije ni gora ni bolja od one iz varoši, svejedno da li je plava ili obična.

Dona Marija Ana ispruža ka kralju svoju znojnu i hladnu ručicu, koja se, iako je grejana pod jorganom, brzo ohladi u studeni sobe, a kralj, koji je već obavio svoju dužnost, a predanost i stvaralački naboj s kojima joj je prišao ispunjavaju ga nadom, ljubi kraljicu kao buduću majku, ako nije

prezenio fra Antonija. Dona Marija Ana povlači uzicu zvončeta i s jedne strane ulaze kraljevi dvorjani, s druge njene dame, u teškom vazduhu lebde različiti mirisi, od kojih je neke lako prepoznati, to su oni bez kojih teško da se može dogoditi dugo očekivano čudo, jer onakvo drugačije, bezgrešno začće, koje se dogodilo Devici Mariji, a o kome se toliko govori, dogodilo se samo jednom, za primer, samo da bi se znalo da Bogu, ako poželi, muškarci i nisu neophodni, mada bez žena, izgleda, baš nikako ne može.

Uprkos ispovednikovom upornom umirivanju, u Dona Mariji Ani sada se javlja silovit osećaj krivice. U ovakvim trenucima, pošto se kralj sa svojom svitom povukao i pošto su dame, koje je služe i prave joj društvo sve dok nije spremna da zaspi, otišle na počinak, kraljici se uvek čini da bi morala da se pridigne iz kreveta i obavi poslednje molitve, ali, kako su joj lekari savetovali da miruje, mora da se zadovolji beskrajnim mrmljanjem dok sve sporije i sporije vrti brojanice, sve dok je ne uhvati san usred jedne Zdravomarije, blagoslovene među ženama, njoj je sve išlo tako lako, blažen bio plod utrobe tvoje, a od svoje namučene utrobe nada se samo jednome detetu, podaj mi makar jednog sina, Gospode, makar jednog. O ovoj nenamernoj gordosti nika da nije govorila pri ispovesti, jer je tako daleka i nesvesna, čak toliko daleka da bi se, ako bi se prizvala svesti, mogla zakleti da se uvek obraćala Bogorodici i njenoj utrobi. To su vrtlozi podsvesti, baš kao i oni neobjašnjivi snovi koje sanja onih noći kada kralj dolazi u njen krevet, u kojima ona prelazi preko Dvorskog trga, hoda ispred klanica podižući suknje pred sobom i gazeći ljigavo blato što smrdi na ljudske izlučevine, dok se njen dever, infant Don Fransiško, koji je nekada stanovao u sobama koje su sada njene, i gde mora da još lebdi njegov duh, pojavljuje i igra oko nje na

---

štulama, poput crne rode. Ni ovaj san nikada nije poverila ispovedniku, uostalom, šta bi on i mogao da joj kaže kada nijedan ni sličan slučaj nije pomenut u Uputstvu za savršenu isповest. I tako spava u miru Dona Marija Ana, nevidljiva pod planinom perja, dok stenice polako izlaze iz žlebova i poruba, bacaju se s baldahina ne bi li što pre stigle do plena.

Noćas će sanjati i Don Žoao V. Videće u snu kako se s njegovog uda uzdiže razgranato drvo načičkano precima Hristovim, sve do samog Hrista, naslednika svih kruna, a potom kako drvo nestaje a na njegovom mestu se izdiže velelepman manastir, visokih stubova, zvonika, kupola i kula, a da je franjevački zaključuje po habitu koji nosi fra Antonio de San Žoze, koji širom otvara crkvene dveri. Ne nailazi se često na suverene koji sanjaju ovakve snove, ali u Portugalu ih je uvek bivalo.

U Portugalu je uvek bivalo i čudesa. Doduše, još je rano da se govori o čudu koje se sprema i koje, u stvari, i nije baš neko čudo, nego više Božja usluga, saosećajan i plodotvoran pogled bačen na jalovu utrobu ne bi li dala porod u pravom trenutku. No sada je vreme da se progovori o pravim i proverenim čudima koja potiču iz istog nepresušnog franjevačkog izvora čudesa, što je dobar znak da će se isplatiti obećanje koje je kralj dao.

Uzmimo za primer poznati slučaj, smrt fratra Migela de Asunsiona, izabranog gvardijana trećeg reda franjevačkog, čijem su se izboru, što samo usput pominjemo, mada nije bez važnosti, silno protivili vernici iz Santa Marije Magdalenne, i to zbog nekakve mračne zavisti zbog koje bi se parnice, žalbe i tužbe vukle i dan-danas, i niko ne zna kada i da li bi sve to ikada i bilo razrešeno da iznenadna smrt fratrova nije na sve stavila tačku. Jedno je sigurno: fratar nije umro od slomljenog srca nego od nekakve zloćudne groznice, tifusa ili tifoida, ili već nekakve bezimene kuge, kako se već često događa u gradu u kojem ima malo izvora pijaće vode i u